

KLEUR

Han Schuil:
de drager telt

Violetgekte
eind 1800

Verfopbouw
Vermeer

Gijs Frieling
over kleur

Inkarnaat van
Philip Akkerman

Kleur

Beeldenmagazine is al 25 jaar het toonaangevende kwartaalblad voor sculptuur. Het biedt actuele informatie over (inter) nationale beeldhouwkunst in de vorm van besprekingen, interviews, achtergrondreportages, persoonlijke verhalen en een uitgebreide tentoonstellingsagenda.

Neem of geef een abonnement op *Beeldenmagazine*

Twee jaargangen (acht nummers voor € 79,00) met drie eerder verschenen nummers en ARTZUID tentoonstellingscatalogus 2023 gratis.

Of een jaargang (vier nummer voor € 39,50) met het sculptuurkleurboek gratis.

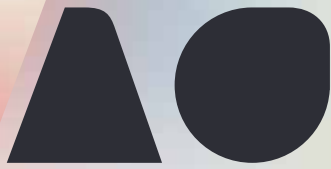
www.beeldenmagazine.nl

Het nieuwe boek van de wereldberoemde kunstkenner Will Gompertz

Niemand schrijft zo enthousiast over kunst als Will Gompertz. In *Je weet niet wat je ziet* leert hij ons via kunst met een nieuwe, frisse blik naar de wereld om ons heen te kijken

**AkzoNobel
Art Foundation**

**Jubilee
exhibition**

All Eyes

**WE ARE THE
COLLECTION!**

**The AkzoNobel Art
Foundation has been
collecting art for more
than 25 years - and that
calls for a celebration!**

**With Otobong Nkanga,
Remy Jungerman,
Melanie Bonajo, Afra
Eisma, Ger van Elk,
Susan Hiller, Louise
Giovanelli, Yael Bartana,
Emma Talbot, Roger
Hiorns, Jan Andriessse,
and many more.**

**Monday–Friday
9.00AM–6.00PM**

**Christian Neefstraat 2
Amsterdam**

**Free entrance
artfoundation.akzonobel.com**

COLOFON

Redactie

Monika Auch

Beeldend kunstenaar, auteur, onderzoekt de 'intelligentie van de hand' in de projecten *Stitch_Your_Brain* en *Weeflab*.

Annelies van Loon

Natuurwetenschappelijk onderzoeker schilderijen Rijksmuseum en

Mauritshuis, specialisatie: materialen en schildertechnieken zeventiende-eeuwse Hollandse Meesters.

Edith Rijnja

Kunsthistoricus en freelance publicist (beeldende kunst, textiel, ambacht

en innovatie). Cureert en organiseert internationale culturele projecten. Rijnja is eindredacteur kM.

Harald Schole

Beeldend kunstenaar, initiator, curator, adviseur kunst in relatie tot architectuur en openbare ruimte. Actief voor diverse (inter)nationale kunst en cultuurprojecten. Schole is hoofdredacteur kM.

Sanneke Stigter

Kunsthistoricus en restaurator hedendaagse kunst, universitair docent bij

de vakgroep Conservatie en Restauratie van Cultureel Erfgoed aan de Universiteit van Amsterdam.

Gastauteurs

Cornel Bierens Kunstenaar, schrijver, publiceerde kunstbeschouwingen in onder meer NRC en *Metropolis M*. Over ambachtelijkheid in de kunst schreef hij *De handgezaagde ziel* (uitgave Mondriaan Fonds).

Erik Luermans Kunsthistoricus, adviseur monumentale kunst, tentoonstellingsmaker; zet zich in voor bescherming, renovatie, herplaatsing van bedreigde kunstwerken in de buitenruimte.

Gijs Frieling Muralist, coördinerend adviseur beeldende kunst Atelier Rijksbouwmeester, Gastredacteur kM Kleur

Eric Kirchner Senior Color Scientist AkzoNobel

Niek Hendrix Kunstenaar, kunstblogger, oprichter *Lost Painters*, curator

Han Schuil Kunstenaar

Daken van Vermeer:

Annelies van Loon Natuurwetenschappelijk onderzoeker Rijksmuseum en Mauritshuis

Ana Krekeler en Ige Verslype Schilderijen restaurator Rijksmuseum

Francesca Gabrieli Natuurwetenschappelijk onderzoeker Rijksmuseum

Sabrina Meloni Schilderijen restaurator Mauritshuis

Statements over kleur:

Nona Mooij
Olphaert den Otter
Marianne Roodenburg
George Struikelblok
Emo Verkerk
Iriée Zamblé

REDACTIONEEL

Dit kleurrijke exemplaar van kM symboliseert voor mij een feestje. Het is de 100ste uitgave waar ik aan heb meegewerkt. kM gaat mee met haar tijd, maar centraal staat nog steeds: het maakproces, de technieken en atelierversnellingen van kunstenaars, actueel en historisch, geschreven voor zowel de professional als de kunstminnende lezer.

Over kleur, het thema van kM125, valt veel te vertellen. Gastredacteur Gijs Frieling, muralist en coördinerend adviseur beeldende kunst Atelier Rijksbouwmeester, maakt een reis door de tijd en onderzoekt in een inleidend essay hoeveel kleur nodig is voor een overtuigend werk.

Kunstenaars Nona Mooij, Olphaert den Otter, Marianne Roodenburg, George Struikelblok, Emo Verkerk en Iriée Zamblé delen hun opvattingen over kleur in korte statements. Han Schuil benoemt ook de drager. Over Vermeers bijzondere kleurgebruik komen we door materiaal technisch onderzoek steeds meer te weten. Het Vermeer Onderzoeksteam deelt nieuwe bevindingen over licht en kleur in de daken van *Gezicht op Delft*.

Monika Auch sprak met Aleksandra Gaca over het subtiele kleurgebruik in haar textiele wandpanelen die de raadszaal van het gerenoveerde stadhuis van Groningen sieren.

Kunst in de openbare ruimte wordt regelmatig aan het lot overgelaten. Erfgoedvereniging Heemschut zet zich in voor behoud van deze kunstwerken. De wandobjecten van Peter Struycken kregen in samenwerking met hem een tweede leven in Bergeijk. Erik Luermans doet verslag.

Bij Marian Genet staat de fysieke ervaring centraal in haar uiterst aabare, getufte installaties en wandkleden. De samenleving is divers en die rijkdom vertaalt ze in haar werk. Edith Rijnja schrijft over deze jonge ambitieuze kunstenaar.

Erik Kirchner, senior bij het verflab van AKZO, onderzocht in samenwerking met het Van Gogh Museum waarom het gebruik van de kleur paars eind 1900 omhoog schoot.

De Chemie Historische Groep hield in het Textielmuseum een symposium over het verven van textiel in de negentiende-eeuw, onze redacteur Monika Auch was erbij.

Overweldigend en tegelijk geordend zijn de kleuren in de installaties van Suzan Drummen, Cornel Bierens achterhaalt haar bronnen.

Niek Hendrix, bekend van zijn blog *Lost Painters*, sprak collegiaal met Philip Akkerman over het inkarnaat. Een verhaal, vol kleur, over het schilderen van de huid.

Veel plezier met deze kM over kleur en materiaal.

HARALD SCHOLE Hoofdredacteur kM

kM is een uitgave van Uitgeverij Virtumedia BV, Postbus 595, 3700 AN Zeist. T 030-6920677. www.virtumedia.nl **Uitgever** Pepijn Dobbelaer, virtumedia@virtumedia.nl **Hoofdredactie** Harald Schole. **Eindredactie** Edith Rijnja redactie@kunstenaars-materiaal.nl **Marketing** Sannah van Oevelen, E.svanoevelen@virtumedia.nl **Advertenties** Paul Revier, previer@virtumedia.nl, 030-6920677 **Abonnementen** Vier nummers per jaar, incl. verzendkosten: Nederland € 36,50, elders: €50,50. Abonnementen worden tot wederopzegging genoteerd. Opzeggen kan schriftelijk, telefonisch en per e-mail klantenservice@virtumedia.nl **Nabestellingen/losse nummers** € 9,95 + verzendkosten, via tijdvoortijdschriften.nl **Vormgeving** Rimke Bartels, Twin Media **Druk** Veldhuis Media. Hoewel aan de uitvoering van deze publicatie de grootste zorg is besteed, zijn onvolkomenheden niet uitgesloten. Aan de inhoud kunnen geen rechten worden ontleend. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande toestemming van de uitgever openbaar worden gemaakt of verveelvoudigd. ISSN 0927-1058

Inhoud

‘You have to color outside the lines once in a while if you want to make your life a masterpiece.’

Albert Einstein

ARTIKELEN

06
Over kleur gesproken
Gijs Frieling

11
**Suzan Drummen:
Liever impulsiever!**
Cornel Bierens

16
**Gezicht op Delft:
licht en kleur in de
daken van Vermeer**
*Annelies van Loon, Anna Krekeler,
Ige Verslype, Francesca Gabrieli,
Sabrina Meloni*

20
**Philip Akkerman
en het inkarnaat**
Niek Hendrix

24
Statements van schilders
*Nona Mooij, Olphaert den Otter,
Marianne Roodenburg,
George Struikelblok, Emo Verkerk,
Iriée Zamblé*

28
Kleur en drager
Han Schuil

32
Violetgekte
Eric Kirchner

38
**Het noordelijk licht
van Aleksandra Gaca**
Monika Auch

RUBRIEKEN

31 Boeken over kleur

36 Jong
Marian Genet
Kleur, energie en beweging
Edith Rijnja

**42 Kunst in de
openbare ruimte**
Peter Struycken
Wetmatige bewegingen
Erik Luermans

46 Workshop/Symposium
Kleurstof en chemie
Monika Auch

49 Kunst & Media

Omslag
Suzan Drummen, detail. Depot
Boijmans van Beuningen.

Over kleur gesproken

GIJS FRIELING

Anne Frieling

GIJS FRIELING **beeldend kunstenaar, muralist, kunstadviseur Rijksbouwmeester én gastredacteur van dit nummer, belicht in dit essay het gebruik van kleur. Hij werpt een indringende vraag op: hoeveel kleur moet een kunstenaar ter beschikking hebben? Frielings betoog is in stappen opgebouwd, van theorie via waarneming naar de praktijk van collega's en naar de keuzes van de auteur.**

1

Paragone

De renaissance wordt gezien als het begin van een heleboel zaken die wij enkele eeuwen als essenties van kunst zijn gaan zien: individueel auteurschap, de mens in het centrum, centraal perspectief. Het is ook het einde van een veel langere periode waarin makers min of meer inwisselbaar waren en kleur het primaire middel van de schilderkunst was. In de Egyptische, Etruskische, Minoïsche en Romaanse fresco's gaat het om de verdeling van schaduwloze kleuren in een tweedimensionale ordening. Ook lichtdonker verschillen zoals in bijvoorbeeld draperieën worden coloristisch opgelost. In de renaissance komt de ruimtelijke illusie centraal te staan en wordt de schilderkunst principieel tonaal en 'ingekleurd'. In de *Paragone* onderbouwt Leonardo da Vinci de positie van de schilderkunst als hoogste der kunsten op verschillende manieren. Het was Da Vinci vooral om de status van de kunstenaar te doen die tot dan toe als ambachtsman werd gezien, iemand die niet meer dan aangeleerde vaardigheden uitvoerde. Eén van Da Vinci's essentiële argumenten om zich van hem te onderscheiden is dat de schilder gebruik maakt van het perspectief en dat daarvoor wiskunde en daarmee het verstand nodig is.

Schilderen versus tekenen

Overtuigend argumenteren is in de praktijk vooral ook reduceren. In dit geval wel heel stevig: met het ambachtelijke badwater worden meerdere blozende en kerngezonde kinderen van de schilderkunst weggegooid. Je zou zelfs kunnen stellen dat er weinig overblijft, wiskundig perspectief is wel het armzaligste scharminkel van het stel. In navolging van onder andere de *Paragone* is er sinds de renaissance veel gestreden over het belang van tekening versus kleur. Die strijd werd natuurlijk met taal gevoerd en dat verklaart waarom *disegno*, het tekenen, er meestal zo gunstig vanaf komt. Tekenend vertegenwoordigt de rationele, talige kant van de (schilder)kunst, kleur de zintuiglijke en gevoelsmatige aspecten en daarover is het veel moeilijker spreken.

Waarnemen

De regenboog, laten we daar maar meteen mee beginnen. De regenboog is het kleurfenomeen bij uitstek: alle